

دکتر سید شهریار تقوی

دانشگاه اصفهان

خدمات سیک‌ها به زبان

وادبیات فارسی

افراد قوم هندی بنام « سیکه » (Sikl) بمعنای شاگرد که پیرو پیغمبری به اسم « گرونانک » اندو چندین هزار نفر از آنان بارشهای بلند و تاب‌خورده و عمامه‌های پیچیده در شهرهای مختلف ایران بویژه تهران ، زاهدان ، اصفهان ، خرمشهر و آبادان به کارهای فنی و تجاری اشتغال دارند .

سیکها در ایران مانند سایر اقلیت‌ها از آزادی کامل دینی و اجتماعی بر خوردارند و آنها گرو دوارها (معابد) و مدارس و انجمن‌ها ساخته و بدون مواجه شدن با کوچکترین مزاحمت یا اشکالی از جانب ملت یا دولت این کشور با نهایت رفاه و آسایش زندگی می‌کنند .

پایه‌گذار دین سیکه شخصی مقدس شرافتمند و بزرگواری « گرونانک » بسال ۱۴۶۹ میلادی در شهری بنام تلوندی (اسم کنونی اش نانکانا صاحب) در پاکستان چشم بجهان گشود .

او در سنین جوانی به سیرالمنس و آفاق پرداخت و به مراکز مقدس هندوان و مسلمانان از جمله هری دوار و مکه معظمه رفت و کتاب کائنات و اوضاع ممالک و امام را زیر کانه مورد مطالعه قرار داد و به نتایج شگرفی رسید و سپس دینی

را بنا نهاد که از آیات مهر و محبت و اخلاص و صداقت مشحون بود بطوری که هندوان و مسلمانان هر دو او را قلباً دوست می‌داشتند . بابا نانک بفارسی شعر سرود و بدین طریق او به قلب فارسی زبانان نیز راه یافت . وی پس از تأسیس و تبلیغ کیش مزبور در سال ۱۵۳۹ میلادی برحمت ایزدی پیوست .

گرونانک ده نفر جانشین داشت که همگی به کلمه گرو (معلم) نامیده شدند و هر کدام از آنها در توسعه و گسترش آیین سیک خدماتی انجام دادند. پس از گروها کتاب مقدس سیک ها بنام «گرو گرتته» عنوان دائمی «گرو» را یافت و برای آینده مسئولیت رهبری دینی ملت مزبور به عهده کتاب مذکور گذاشته شد .

پیروان گرونانک گاهگاهی از طرف پادشاهان بآبروی بخصوص نورالدین جهانگیر و پسراتش مورد سوء تفاهم واقع شدند و در بعضی از مواقع علیه قوای سلاطین دهلی دست به جنگهای چریکی زدند ، همین جریان ها آنان را به قومی نظامی و آماده جنگ معرفی کرد و افراد آن ملت مبدل به لشکریان گشتند و بر اساس کدورتی که نسبت به قشون مسلمان متعلق به سلطنت دهلی و آگرا در قلب گرفته بودند در موقع تقسیم هند ، دست به اقدامات تلافی - جویانه زدند .

سیکها هنگام برگشتن احمد شاه ابدالی از هندوستان به افغانستان توانستند برهبری مهاراجارنجیت سنگه در اواخر قرن هیجدهم میلادی در لاهور دولتی تشکیل دهند و برای مدت بیش از نیم قرن بر پنجاب، کشمیر و قسمتی از افغانستان حکومت کنند .

با تمام اختلافاتی که سیکها با پادشاهان و مسلمانان فارسی زبان داشتند، فارسی بعنوان زبان رسمی و درباری آنان برگزیده شد . بهمین مناسبت آنان از شاعران و نویسندگان آن زبان سرپرستی نمودند و در نتیجه باعث بوجود آمدن آثاری پر ارج بفارسی در رشته های گوناگون علم و ادب گشتند . از بین خود سیک ها نیز افرادی مانند بهائی فندلعل گویا برخاستند و آثار

گرافمایه شعری بفارسی از خود بجای گذاشتند . راجگان سیکه از گویندگان و نویسندگان فارسی سرپرستی نمودند و با تشویق و حمایت از ادیبان زبان مورد بحث در حفظ توسعه آن کمک بسزائی به عمل آوردند .

توجه سیکه ها به نگهداری و گسترش زبان و ادبیات فارسی برای تمام دوستداران فارسی درجهان موضوع بسیار جالبی است ، به خصوص برای ایرانیان چنین موضوعی فوق العاده اهمیت دارد و سزاوار توجه خاصی می باشد .

نظر به اهمیت موضوع و به منظور آشنائی ایرانیان به خدمات ارزشمند سیکه ها به زبان و ادبیات فارسی آثار آنان و یاکسانی را که به سرپرستی راجگان سیکه بتألیف و نگارش کتب بفارسی پرداخته اند در زیر بشکل فهرستی مختصر مرقوم میداریم (۱)

کتبی که از آثار نویسندگان و شاعران سیکه می باشد :

- ۱ - احوال خاندان پلکیان . تألیف راجو سنگه راجع به تاریخ راجگان خانواده پلکیان که درنواحی پتیالا و نایبا و چند حکمفرما بودند ، نسخه خطی در کتابخانه شخصی گنداسنگه در شهر پتیالا موجود است .
- ۲ - احوال خاندان راجگان پتیالا - نگارش ماهنما سنگه گریوال درباره شرح حال راجگان الاسنگه و امرسنگه ، نسخه خطی که در سال ۱۸۲۵ م کتابت شده گویا در کتابخانه گورونانگ امرتسر (پنجاب . هند) موجود است .
- ۳ - اوراقی چند راجع به راجگان راجه نشین چند بخامه شکلا سنگه متعلق به سال ۱۸۳۷ م نسخه خطی در کتابخانه شخصی گنداسنگه در شهر پتیالا . (پنجاب هند) نگهداری میشود .

۴ - انشای خاکی، از امرسنگه خاکی که از درباریان راجگان سیکه

۱ - در ترتیب این فهرست کمک دانشمند عالیمقام جناب آقای دکتر بشن سنگه سمندری رئیس محترم دانشگاه گورونانگ امرتسر (پنجاب هند) موجب کمال سپاسگزاری نگارنده این مقاله است.

در لاهور بود . نسخه خطی در کتابخانه دانشگاه پنجاب (لاهور - پاکستان) محفوظ است .

۵- پروانه جات سردار چترسنگ اتاری والا و سرداران دیگر . منسوب به سردار چترسنگ اتاریوالا نسخه خطی در کتابخانه خالصه کالج امرتسر موجود است .

۶- تاریخ کشمیر . نوشته کرنل میهمان سنگ . مشتمل بر تاریخ کشمیر در زمان مهاراجارنجیت سنگ . نسخه خطی در آرشیو پنجاب در پتیاالا نگهداری می شود .

۷- تواریخ . مولفه نندسنگ بتالیا . گندا سنگ در کتاب شناسی پنجاب که بوسیله دانشگاه پنجاب پتیاالا در سال ۱۹۶۶ م چاپ شده به نسخه خطی این کتاب اشاره کرده است .

۸- رساله فانگ شاه . از بوده سنگ اردوا . متضمن تاریخ سیک ها از آغاز تا سال ۱۱۷۸ ه . در این کتاب وقایع متعلق به حملات سیک ها بر احمد شاه ابدالی مشروحاً ذکر شده است . نسخه خطی مکتوبه سال ۱۱۷۸ مطابق ۱۷۸۳ م در کتابخانه های خالصه کالج امرتسر (هند) وموزه بریتانیا لندن موجود است .

۹- سرباز زاهد - از نهال سنگ عقیف ، مشتمل بر سرگذشت گرو گویند سنگ .

۱۰- سند راجگی - از شیرسنگ اتاریوالا راجا . نسخه خطی درموزه بریتانیا ، لندن موجود است .

۱۱- ظفر نامه - حاوی نامه هائی میباشد که از طرف گرو گویند سنگ امام دهم سیک ها بنام اورنگزیب شاهنشاه هندوستان متوفی ۱۷۰۷ م فرستاده شده است . ظفر نامه بچاپ رسیده است ،

۱۲- کلیات گویا . شامل آثار منظوم و منثور نندلعل گویا شاعر دربارشری گرویند سنگ امام دهم سیک ها . این کلیات در سال ۱۹۶۳ م در امرتسر چاپ

شده و حاوی دیوان گویا ، زندگی نامه ، جوت بکاس (هندی و فارسی) گنج نامه و توصیف و ثنا میباشد .

۱۳- گوهر راحت ترجمه سکمنی صاحب نگارش نهال سنگ عقیف .

۱۴ - منتخب الموقدات از صاحب سنگ منشی ، نسخه خطی مرقوم به سال ۱۱۹۹ هـ مطابق ۱۷۸۴ م که در کتاب شناسی پنجاب که بوسیله گنداسنگ انتشار یافته بدان اشاره بعمل آمده است .

۱۵- نغمه عرفان ترجمه نهال سنگ عقیف که از کتاب جابجی صاحب بفارسی بعمل آورده است .

۱۶- وقایع هولگر نوشته موهن سنگ . نسخه خطی در کتابخانه خدا بخش ، بانکی پور ، پتنا (هند) موجود است .

آثار فارسی که بکوشش ادیب سکه بنام گنداسنگ انتشار یافته است :

- ۱- جنگ نامه ، اثر نورمحمد بکوشش گنداسنگ و توسط خالصه کالج امرتسر در سال ۱۹۳۹ م منتشر گردید .
- ۲- « تانک پننهان » بابتی درباره ملت و دین سیک از کتاب دبستان مذاهب نگارش محسن فانی بوسیله گنداسنگ به انگلیسی ترجمه شده و در ۱۹۳۹ بچاپ رسیده است .
- ۳- مأخذ تواریخ سکهان ، جلد اول ، بکوشش گنداسنگ و بوسیله انجمن تاریخ سیک بسال ۱۹۴۹ در امرتسر انتشار یافت .
- ۴- اوراق پرلیشان تواریخ پنجاب بوسیله انجمن تاریخ سیک بسال ۱۹۴۹ در امرتسر بچاپ رسید .
- در این اوراق جزئیات جنگ ملتان و فتح سکهان در جنگهای کشمیر و پیشاور در زمان مهاراجارنجیت سنگ داده شده است .
- ۵- شاهنامه رنجیت سنگ سروده مولوی احمدیار بوسیله انجمن تاریخ

سکها در سال ۱۹۵۱ در امرتسر چاپ شد.

۶- دیوان نازک شاه ترجمه فارسی از سکمی ارجن . مترجم نامعلوم
نسخه خطی از پاریس آورده و بکوش گندا سنگ در سال ۱۹۳۵ م طبع
گردید .

۷- کلیات بهائی نندالال متخلص به گویا بکوش مهمان سنگ گیانی
بسال ۱۹۶۳ در امرتسر چاپ شد .

فهرست آثار فارسی که بزمان و سرپرستی

مهماراجگان سیک نگارش یافته است

۱- اخبار دربار مهماراجارنجیت سنگ مشتمل بر اخبار دربار رنجیت
سنگ . نسخه خطی در آرشیو دولت پنجاب ، پتیا لا نگهداری می شود .
۲- اخبارات رنجیت سنگهو شامل روزنامه چه دربار رنجیت سنگ
متعلق به سال ۱۸۳۵ م . نسخه خطی در آرشیو ملی هند در دهلی موجود است .
۳- اخبارات سنگهان . نسخه خطی در ۳ جلد در کتابخانه دانشگاه
پنجاب لاهور محفوظ است ،

۴- انشای نیازنامه . نوشته سجن رای پوری مشتمل بر نامه های فارسی
که راجع به حکومت راجاشین رای پور (نزد امبالا) نگارش یافته است .
نسخه خطی در کتابخانه موزه بریتانیا ، لندن .

۵- تاریخ ملك هزارا یا تاریخ هزارا تألیف مهتاب سنگ متضمن
احوال تاریخی هزارا و ملحقات آن نسخه خطی در کتابخانه انجمن آسیائی
بنگال کلکته و نیز در کتابخانه دانشگاه هندو بنارس نگهداری شده است .

۶- تاریخ سنگهان از راجارام کول توتاپندت ، این کتاب مشتمل بر
تاریخ ملت سیک از زمان گرونانک تا سال ۱۸۴۹ م می باشد . نسخه خطی اش
که در سال ۱۸۵۳ م کتابت شده در کتابخانه شخصی والا حضرت مهماراجا
پداوندر سنگ والی پتیا لا موجود بوده است .

- ۷- تاریخ عهد مهاراجا رنجیت سنگ و سرداران خالصه ، نسخه خطی در کتابخانه بهائی دیت سنگ در شهر فیروزپور (پنجاب ، هند) نگهداری می شود .
- ۸- تاریخ مهراجا کرک سنگ . نسخه خطی که بتاريخ ۱۸۹۶ (سال بکر می) نوشته شده در کتابخانه شخصی بهائی دیت سنگ در شهر فیروزپور و نیز در کتابخانه شخصی مهاراجا پتیالا موجود است .
- ۹- تاریخ باره مثلان . شامل شرح حکومتهای محلی سکها که بتعداد ۱۲ در پنجاب و کشمیر وجود داشت میباشد ، چاپ نشده است .
- ۱۰- تاریخ سکهان . تاریخ منظوم مشتمل بر اوضاع تاریخی قوم سیک از زمان قتل راجادهیمان سنگ تا زمان رانی چندکود که به شهر بنارس تبعید شد .
- ۱۱- تذکره خاندان مهاراجا کرک سنگ مهندس بهادر وسایر راجگان پلکیان . مشتمل بر تاریخ راجگان خاندان سیک بنام پلکیان . نسخه خطی آن در کتابخانه مرکزی پتیالا (پنجاب . هند) محفوظ است .
- ۱۲- تذکره خاندان راجه های پلکیان . مشتمل بر تاریخ راجگان پلکیان . نسخه خطی در کتابخانه شخصی دکتر گنداسنگ در شهر پتیالا پنجاب موجود است .
- ۱۳- چراغ پنجاب محتوی تاریخ پنجاب تا سال ۱۸۴۰ میلادی مؤلفه گنیش داس بدھرا . نسخه خطی در موزه بریتانیا و نیز کتابخانه خالصه کالج ، امرتسر .
- ۱۴- چهارگلشن پنجاب یا چار باغ پنجاب تألیف گنیش داس بدھرا بوسیله خالصا کالج امرتسر در سال ۱۹۶۵ میلادی انتشار یافته است .
- ۱۵- حال مختصر ابتدای فرقه سکهان . مشتمل بر شرح حال مختصر ائمه دین سیک . نسخه خطی در کتابخانه شخصی دکتر گندا سنگ در شهر پتیالا (پنجاب هند)

- ۱۶- خالصه نامه . تاریخ مهم قوم سیک نوشته بخت مل که بسرپرستی بهائی لال سنگ از کینال بتألیف آن پرداخت نسخه خطی خالصه نامه میرقومه سال ۱۲۲۵-۱۲۲۹ ه مطابق ۱۸۱۰-۱۸۱۴ میلادی درموزه بریتانیالندن نگهداری میشود. در کتابخانه خالصه کالج امرتسر نیز موجود است .
- ۱۷- خالص نامه . که تاریخ سکهان نیز نامیده می شود - تألیف رتن چند بل ، مشتمل بر تاریخ قوم سیک از زمان گرونانک تا سال ۱۸۴۴ میلادی ، نسخه خطی نوشته شده در سال ۱۸۴۶ م در کتابخانه دانشگاه پنجاب (لاهور پاکستان) زیر شماره ۱۶۷ نگهداری می شود .
- ۱۸ - دفتر مال ، دفتر فوج ، دفتر توشه خانه - در ۱۲۹ بسته که هر کدام از آن ها مشتمل بر ۳۰۰۰ ورق میباشد .
- ۱۹- دیوان آزاد . اثر سید عزیزالدین آزاد وزیر مهاراجارنجیت سنگ . تدوین شده در سال ۱۲۶۲ ه بادیباچه ای بقلم دیوامرات ، نسخه خطی در کتابخانه موزه ملی پاکستان کراچی موجود است .
- ۲۰- رساله صاحب نما یا تاریخ پنجاب - نوشته گیش داس بدھرا ، محتوی تاریخ مفصل سکهان از ابتدا تا سال ۱۸۴۷ میلادی . بوسیله خالصه کالج امرتسر در سال ۱۹۶۵ م بیچاپ رسیده است .
- ۲۱- روزنامهچہ رنجیت سنگک نسخه خطی اش مرقومه سال ۱۸۲۵ م در آرشیو ملی هند ، دهلی نگهداری می شود .
- ۲۲- روزنامهچہ سرکار خالصه نسخه خطی مرقومه سال ۱۸۴۷ م در کتابخانه شخصی دکتر گنداسنگک در شهر پتیاله موجود است .
- ۲۳- روزنامهچہ مهاراجا رنجیت سنگک بهادر . نسخه خطی در کتاب - خانه شرقی خدا بخش ، بانکی پور (پتنا) محفوظ است
- ۲۴- شیر و شکر اثر دیارام پندت . نسخه خطی در کتابخانه خالصه کالج موجود است .
- ۲۵- ظفرنامه رنجیت سنگک یا رنجیت نامه . نوشته کنھیالال هندی

رای بهادر، علاوه بر وقایع تاریخ زمان حکومت مهاراجا رنجیت سنگه ، شرح زوال حکومت سکهان نیز در ظفر نامه داده شده است.

ظفر نامه در سال ۱۸۷۶ م بوسیله چاپخانه مصطفائی در لاهور بطبع رسیده است .

۲۶- عمده التواریخ . تألیف سوهن لال سوری . کتاب بزرگ است و درین سالهای ۱۸۸۵ تا ۱۸۸۹ م در پنج مجلد بوسیله چاپخانه ای بنام آریا در شهر لاهور انتشار یافته است .

عمده التواریخ حاوی تمام مطالب مربوط به تاریخ قوم سیک از آغاز تا پایان (۱۸۴۹ م) می باشد و در آن شرح حال زندگانی تمام امامان و پادشاهان قوم مزبور مذکور گردیده است .

۲۷- گلگشت پنجاب نوشته راجارام کول طوطا پندت . نسخه خطی مرقومه سال ۱۸۶۴ م در آرشیو دولتی پتایلا (پنجاب، هند) موجود است . ۲۸ - منتخب الحقایق امیر الاملا . از امیر چند پسر لاله خوشامی مل ،

مشمول بر نامه‌هایی است که به مهار اجارنجیت سنگه و سایر راجگان سیک نوشته شده است ، نسخه خطی در موزه بریتانیا ، لندن نگهداری می شود .

۲۹- مفتاح التواریخ . مؤلفه دانشور منشی مشتمل بر شرح حال راهنمایان دینی سیکهان و مهاراجارنجیت سنگه و فتح پنجاب بدست قوای انگلیسی .

درین سالهای ۱۸۶۷ ر ۱۸۶۸ م توسط چاپخانه نولکنشور کانپور چاپ شده .

۳۰ . راجگان مالوه و سرداران . متضمن درخواست راجگان مالوه

و بهائی صاحب کیتال از شرکت تجارته هند شرقی برای حفظ آنها در قبال حملات رنجیت سنگه . نسخه خطی در کتابخانه شخصی دکتر گنداسنگه در

شهر پتایلا (پنجاب . هند)

۳۱. مثنوی رنجیت سنگه که در مورد مهاراجا رنجیت سنگه سروده شده است نسخه خطی در کتابخانه بودلین آکسفورد، لندن موجود است .
- ۳۲ - نقل پروانه جات مشتمل بر رونوشت اوامر رسمی خطاب به حکام ادارات دولتی . نسخه خطی در ۱۵ جلد در آرشیو ملی هند در دهلی موجود است .
- ۳۳ - واقعات جنگ سکهان از اجودهیما پرشاددیوان . نسخه خطی در کتابخانه خالصا کالج امرتسر (هند) در این کتاب شرح حال نخستین جنگ سکهان یا فوای انگلیسی مرقوم گردیده است .
- ۳۴ - وقایع حالات رنجیت سنگه یا اقبال نامه مهاراجا رنجیت سنگه نسخه خطی در کتابخانه شخصی مهاراجا یاد وندرا سنگه حکمران پتیاالا وجود دارد .
- ۳۵ - وقایع جنگ پهروشهر ووقایع جنگ سپروان . نسخه خطی در کتابخانه خالصا کالج . امرتسر .

فوت ملاجلال دوانی صاحب حاشیه قدیم که سلطان یعقوب او را قاضی فارس کرده بود در نهصد و هشت بود .

تولد سلطان محمد میرزای ولد شاه طهماسب در نهصد و سی و شش .

حبس کردن شاه اسماعیل ثانی در قلعه قهقهه در نهصد و سی و شش .
(از کتاب خطی و منحصر بفرد وقایع السنین خاتون آبادی)

